

Fritidsgården – föreningsstyrd gemenskap och en stimulans för demokrati

Arne Borg

Samspelet mellan den kommunala fritidsverksamheten och föreningslivet är ett centralt tema i diskussionen. Det rymmer många viktiga frågor.

Kan ett ökat föreningsengagemang minska kommunernas kostnader? Hur långt är föreningarna beredda att ta sig an ungdomar med problem? Skall fritidsgårdarna erbjuda en helt drogfri miljö? Hur långt kan olika generationer integreras i fritidsgårdarna? Hur skall personalfrågorna lösas?

Dessa frågor belyser Arne Borg i denna artikel. Borg är biträdande socialdirektör i Stockholms socialförvaltning.

I många år har diskussioner förts om vilken kommunal instans som är bäst skickad att handha kommunens fritidsfrågor. Är det socialförvaltningen, idrottsförvaltningen eller skolförvaltningen? Kanske är det bäst att samla alla fritidsfrågor hos en särskild fritidsförvaltning? Frågan har lösts på olika sätt i olika kommuner och oftast på ett sätt som den berörda kommunen anser tillfredsställande. Det tyder på att huvudmannaskapsfrågan egentligen är av ganska liten betydelse. Den bästa lösningen ligger ofta i att den förvaltning som initierat och byggt upp en verksamhet också får fortsätta att sköta och vidareutveckla den.

Den diskussion kring fritidsverksamhetens organisation som nu pågår är heller inte längre så intensivt inriktad på vilken kommunal instans som bör ha huvudansvaret. Nu är det i stället graden av föreningslivets inflytande över verksamheten som står i fokus. Så gott som samtliga politiska partier tycks vara överens om att tiden är mogen att ge föreningslivet ett betydligt större inflytande

över fritidsfrågorna än vad som hittills varit fallet. Man är tämligen överens om att den kommunala fritidsverksamheten behöver "avbyråkratiseras" och att det lämpligen sker genom att en del av verksamheten överlämnas till föreningslivet. Samtidigt främjar en sådan utveckling en medveten strävan att förstärka folkrörelsernas inflytande i samhället över huvud taget.

Från föreningslivets sida hälsas denna nya strävan självfallet med stor tillfredsställelse eftersom man oftast ansett sig styvmoderligt behandlad i jämförelse med kommunernas egen fritidsverksamhet. Tillfredsställelsen är emellertid icke helt ogrumlad. Man är också på sina håll något missnöjd och talar gärna om en "nymornad" tilltro till föreningslivet. Föreningslivet har tidigare erfarenhet av samarbete med kommunerna och den erfarenheten säger att kommunerna sannolikt är ytterst ovilliga att skjuta till de ekonomiska resurser som är en förutsättning för ett ökat ansvarstagande från föreningslivets sida. Misstanken finns således att intresset för ett överförande av fritidsverksamhet till föreningslivet också har ett samband med den kommunalekonomiska situationen och förväntningar på vissa besparingsmöjligheter.

Hur långt är föreningarna beredda att medverka?

Utgår vi ifrån att det inte finns några sådana eko-

.....
Så gott som samtliga politiska partier tycks vara överens om att tiden är mogen att ge föreningslivet ett betydligt större inflytande över fritidsfrågorna än vad som hittills varit fallet.
.....

Föreningslivet har tidigare erfarenhet av samarbete med kommunerna och den erfarenheten säger att kommunerna sannolikt är ytterst ovilliga att skjuta till de ekonomiska resurser som är en förutsättning för ett ökat ansvarstagande från föreningslivets sida.

nomiska baktankar med i bilden så kan frågeställningen begränsas till i vilken utsträckning som de av ideologier uppburna organisationerna är villiga att bedriva allmän, öppen fritidsverksamhet. Generellt sett bör den frågan kunna besvaras med att föreningarna säkert är villiga att satsa tid och krafter på öppna aktiviteter så länge det föreligger en rekryteringssituation. När aktiviteterna övergår till att bli enbart kraftödande utan att tillföra organisationen någonting positivt, inte ens i form av stärkt ekonomi, så kan man utgå från att intresset för den öppna verksamheten avtar eller upphör.

Samtidigt står det klart att viljan och förmågan att driva öppen verksamhet även när den inte är direkt matnyttig för den egna organisationen är avgörande för verksamhetens sociala innehåll. Någon måste kunna bjuda alternativ till fritidsverksamhet även för s k problemungdom och måste ha ork att ägna krafter åt denna verksamhet även om resultatet till att börja med blir så måttligt att den endast avhåller ungdomarna från att syssla med destruktiv verksamhet på annat håll. Det är för övrigt inget dåligt delresultat.

Här kommer också frågan om i vilken utsträckning ungdom som missbrukar någon form av stimulantia har möjligheter att ta del av kommunens eller föreningarnas fritidsverksamhet in i bilden. Många och långa diskussioner har ägnats åt frågan om i vilken utsträckning fritidsgårdarna skall erbjuda sina besökare en alkohol- och drogfri

Missbruk av alkohol eller narkotika får givetvis inte tolereras inne i en fritidsgård men skall principerna tolkas så att inte ens lätt påverkade ungdomar får tillträde till gården då kan principen få en icke avsedd effekt.

Det är just genom att ställa krav på besökarna som gården kan fungera som en positiv fritidsfaktor.

miljö. Det är självklart viktigt att man slår fast vissa principer på den punkten. Samtidigt måste vi vara klara över att inga principer kan vara heliga i detta sammanhang. Missbruk av alkohol eller narkotika får givetvis inte tolereras inne i en fritidsgård men skall principerna tolkas så att inte ens lätt påverkade ungdomar får tillträde till gården då kan principen få en icke avsedd effekt.

Missbrukare kan temporärt förstöra trivseln för andra besökare på en gård men att stänga dem ute är också att stänga dem ute från en gemenskap som kan påverka dem positivt. Självklart innebär icke detta att gårdsmiljön skall vara kravlös. Det är just genom att ställa krav på besökarna som gården kan fungera som en positiv fritidsfaktor. Som i så många andra situationer i livet så blir det en bedömningsfråga från fall till fall hur man skall handla, en bedömning där det avgörande blir i vilken utsträckning man kan räkna med en positiv påverkan.

Medinflytande och generationsgemenskap

Det är viktigt att besökarna får ett stort mått av inflytande över hur den öppna verksamheten skall bedrivas, under vilka former aktiviteterna skall utvecklas. Den tiden bör vara förbi när beslut i det avseendet fattades av gårdsföreståndaren ensam eller av något beslutsorgan högt ovanför gårdens huvud. Även den viktiga toleransnivån gentemot s k problemungdom är viktig att få fastställd genom överläggningar med gårdens besökare eller representanter för besökarna. Gårdsdemokratin kan utformas på många sätt och det väsentliga är att man verkligen bemödar sig om att tillvarata de resurser som ligger i ett medinflytande från besökarnas sida och att dessa också upplever sig ha ett reellt inflytande.

I detta sammanhang hör också generationsgemenskapen hemma. Gården bör stå öppen för alla åldrar. Det betyder inte att man som i allaktivi-

Gårdsdemokratin kan utformas på många sätt och det väsentliga är att man verkligen bemödar sig om att tillvarata de resurser som ligger i ett medinflytande från besökarnas sida och att dessa också upplever sig ha ett reellt inflytande.

tetsbegreppets barndom skall blanda generationerna urskillningslöst i samma verksamhet och under samma tidrymd i samma lokal. Det kan få direkt motsatt verkan och leda till att verksamheten ändå snabbt och oåterkalleligt blir segregerad. Men fritidsgården bör vara en naturlig träffpunkt för människor i alla åldrar. Man kan ha olika lokaler att tillgå, man kan bedriva verksamhet på olika tider och man kan då och då träffas gemensamt. Vad som är viktigt är att gården som sådan blir en naturlig träffpunkt för alla och likaså att ungdomen får möjligheter till kontakt med den äldre generationen utan att detta nödvändigtvis sker i form av ordningsvakter och verksamhetsledare.

Gårdens storlek spelar också en stor roll när det gäller generationsgemenskap och inflytande på verksamheten. All erfarenhet som samlats under de senaste decennierna visar att stora gårdar med stora gemensamma utrymmen knappast stimulerar till gemenskap. Samhörigheten odlas bäst på det lokala planet och de erfarenheter som hittills vunnits ut av de sk kvartersgårdarna på Norra Järva i Stockholm visar också på betydelsen av mindre gårdar, mindre lokaler och många gemensamma kontaktytor invånarna emellan.

Det är naturligtvis enkelt att från skrivbordsnivå och med ett rikhaltigt erfarenhetsmaterial i bakgrunden strö rådgång och principer för den fortsatta fritidsgårdsverksamheten omkring sig. Alla som praktiskt sysslat med dessa frågor vet samtidigt hur olika trots allt förhållandena kan utveckla sig vid olika gårdar. För tex en gammal gård i ett bostadsområde med en inrotad segregationsstruktur kan en anpassning till nya principer eller en förändring av verksamhetsformerna innebära en lång och mödosam väg, som inte underlättas av mer eller mindre beskäftiga anvisningar.

Från föreningslivets sida talar man ofta om de dåliga villkoren för föreningarnas organisatörer som ofta får slita helt frivilligt och utan någon ekonomisk ersättning.

En kvartersgård, typ Norra Järva, har det betydligt bättre förspänt i det avseendet. Man har möjlighet att vara på plats samtidigt som befolkningen flyttar in, man kan fånga in den första vilsenheten och omvandla den till en fruktbar gemenskapsgrund. Kvartersgården får på så sätt goda förutsättningar att bli den spegel av samhällskulturen som fritidsgården i sina bästa stunder bör vara. Även om stor möda måste ägnas befintliga gårdar av varierande storlek och utseende för att förbättra verksamhetens inriktning så är det därför framför allt fritidsgården — kvartersgården i de framväxande nya samhällena som redan i planeringsskedet måste bli föremål för stor omsorg så att inte de bästa tillfällena till etablering och uppbyggnad går förlorade.

Fler heltidsanställda och bättre utbildade ledare behövs

Frågan om fritidsverksamhet i föreningsregi eller kommunal regi kan knappast ställas utan att också problemet med lämpliga ledare för verksamheten aktualiseras. Den kommunala fritidsverksamheten baseras idag i mycket stor utsträckning på tillfälligt anställda ungdomsledare, arveroderade per timme. Det är ett system som bjuder många nackdelar. Bortsett från de otrygga anställningsförhållandena är det många som tar sådana jobb mest för att dryga ut inkomsten och i mindre grad av intresse för fritidsverksamhet. Från föreningslivets sida talar man ofta om de dåliga villkoren för föreningarnas organisatörer som ofta får slita helt frivilligt och utan någon ekonomisk er-

De heltidsanställda ungdomsledarna vare sig de är anställda kommunalt eller av föreningslivet behöver heller inte utgöra något hot mot föreningarnas ideella inriktning.

Det är i många fall inte att rekommendera att enstaka föreningar tar över fritidsgårdar.

sättning.

Med hänsyn till den kommunala fritidsverksamhetens flexibla och säsongspräglade karaktär är det säkert omöjligt att klara personalfrågan utan tillgång till en ganska stor stab av tillfälliga, timanställda ungdomsledare. En självklar strävan bör emellertid vara att göra denna kader av tillfälliga medarbetare så liten som möjligt. Ju fler heltidsanställda ungdomsledare desto större kontinuitet i verksamheten och desto bättre förutsättningar för en väl utbildad personal.

De heltidsanställda ungdomsledarna vare sig de är anställda kommunalt eller av föreningslivet behöver heller inte utgöra något hot mot föreningarnas ideella inriktning. Det är naturligt och nödvändigt att vissa organisatoriska uppgifter och många praktiska detaljer som måste klaras i verksamheten avlastas från de för verksamhetens inriktning ansvariga och överlämnas till särskilt avlönade medlemmar eller ungdomsledare. Det är en utveckling som tvärtom kan tänkas främja satsningen på den principiellt och ideellt inriktade verksamheten.

Behovet av utbildning för ungdomsarbete har tidigare berörts. Även i det avseendet innebär en större satsning på heltidsanställda ungdomsledare ett bättre utgångsläge. De är mera tillgängliga för utbildning. Det är också viktigt i sammanhanget att betona behovet av en likartad grundutbildning för olika ungdomsledargrupper. Eftersom strävan är att få in föreningslivet i så stor utsträckning som möjligt i den kommunala fritidsverksamheten blir det också naturligt att kommunerna erbjuder föreningslivet möjligheter till utbildning i praktisk verksamhetsplanering, som är sig tämligen lik vare sig den tillämpas i kommunal verksamhet eller i föreningar av olika slag. Därigenom kan för-

eningarna mer koncentrera sin internutbildning till för den egna verksamheten grundläggande principfrågor.

En eller flera föreningar i gårdsansvar?

Inom vissa kommuner är de verksamma föreningarna sammanslutna i någon form av samarbetsorgan (föreningsråd) för att ta tillvara gemensamma intressen. Det är mycket vanligt att dessa samarbetsorgans främsta uppgift blivit att fördela ekonomiska anslag till medlemsorganisationerna. I den mån ett överförande av kommunala fritidsgårdar till föreningslivet övervägs bör emellertid dessa samarbetsorgans möjligheter tillvaratas bättre.

Det är i många fall inte att rekommendera att enstaka föreningar tar över fritidsgårdar. Den berörda föreningens ideologiska inriktning kommer, hur mycket man än satsar på neutral öppen verksamhet, alltid att stöta bort åtskilliga besökare som fruktar för någon form av otillbörlig påverkan från föreningens sida. Det kan undvikas om samarbetsorganen går in som huvudmän och låter samtliga inom det lokala området verksamma föreningar samsas om såväl öppen verksamhet som det ideologiska utbudet. Det kan också göra arbetet mindre tungt när problemen uppstår än om en enda förening själv skall ta stötarna.

Till slut. Föreningslivet har mycket att ge för att stärka den allmänna inställningen till och upplutningen kring en demokratisk samhällsordning. Föreningarna har under de senaste decennierna kommit något i bakvatten och det är därför mycket tillfredsställande att notera det ökade intresset från samhällets och de politiska organisationernas sida för att stärka föreningarnas engagemang på olika fronter. Förhoppningsvis går man nu fram försiktigt och med en beredvillighet att också hålla med erforderliga resurser. Ett bakslag genom att överdrivna förväntningar icke kunnat infrias kommer på sikt att ytterligare försämra föreningarnas möjligheter att verka.